

adjectival un derivat així, per més cert que fos que el bacallà es consumís en convents i rectories era com dir que l'abade consumidor era ell mateix un bacallanet i no pas un menjador de bacallà. Atenguem, doncs, al mot del baix-llatí *abbadagium*, que Fr. Joaq. de Sta. Rosa de Viterbo, «Elucidário das palavras que em Portugal antigamente se usãram» (1865, p. 17), definia: «bebete, merenda, e qualquer outra refeição corporal, que se extorquia dos freguezes pelos pastores das igrejas: *bevragia, comestiones, pastus, potationes seu abbadagia exigere, quasi ex debito, non reformidant*; assim consta do Concilio Tarraconense, can. 10, apud Du Fresne».

Del fet d'haver-lo recollit Viterbo ja es dedueix, però, que aquest *abbadagium* baix-llatí s'usà especialment en les terres portugueses o gallego-lleoneses, per més que la seva terminació *-agium* sigui de baix-llatí gallicà; i el dicc. asturià de Rato ens acaba d'aclarir que l'*abadexu* era el peix «que servia para pagar los tributos al abad, y de comida frecuente en las abadías». Usat així en el llatí monacal i parroquial, *abbadágio* es tornà, segons les tendències fonètiques d'aquelles terres, \**abadaijo* i passà normalment a *abadeijo*, *bade(i)jo*, *-exu*. Es tracta, doncs, realment d'un derivat d'*abade*, però no diminutiu ni manllevat pel luso-lleonès al castellà, sinó a la inversa, com escau als fets econòmics i històrics generalment coneguts. Com que *abadejo* ja consta a València en el S. XVII segons el *DAG*, i per tant en data no gaire posterior a la primera castellana, fins i tot hem de pensar que potser el nostre mot s'importà directament del gallego-portuguès, no pas del castellà.

<sup>1</sup> Traduint el fr. «vestuz de robe de religion» en la *Questa del St. Graal* «un prom vél vastiit d'un *badánch da raligió*» (15.6). — <sup>2</sup> Entrant fins al Camp de Tarragona: «el minyó que es llançava del terrat de l'*abadia* damunt de les cols», Puig i Ferrer, *Cercle Màgic*, p. 395.

*Abatallar*, V. *batre* *Abatanar*, V. *batan* *Abatiment*, V. *batre* *Abató*, V. *abat* *Abatollar*, *abatre*, V. *batre* *Abatzer*, V. *esbarzer* *Abçagar*, *abcegar*, V. *abassegar* *Abcent*, V. *absent* (ÉSSER) *Abdicació*, *abdicar*, V. *dir*

ABDOMEN, pres del ll. ABDŌMEN, -ŌNIS, id. □ 1.<sup>a</sup> doc.: 1839, Lab.

DERIV.: *Abdominal* [1839, Lab.].

CPT.: *Abdominoscòpia*.

*Abdós*, V. *ambdós* *Abecar*, *abecarrar*, V. *bec* *abducció*, *abductor*, *abduir*, V. *dur*

ABECÉ, compost del nom de les tres lletres primeres de l'alfabet. □ 1.<sup>a</sup> doc.: 1839, Lab.

DERIV.: *Abecedari* [1344, *Ordin. de Pere III*; «la emprenta; lo lloc a hon estan los *abecedaris*: arca patula», OPou, *TbPu.*, p. 176], pres del ll. tardà *abecedarium* id. Per contracció mig-infantil d'un derivat *abeceroles* (*AlcM*, no doc.) resultà *beceroles*, que ja

s'usava en el S. XIII: «en aquel temple espiritual són escrites les *besceroles*» en les *VidesR* (f<sup>o</sup> 261v21, amb var. *berseroles* B, traduïnt «spirituale *alphabetum*, id est spiritualis scriptura»), i en J. Roig: «són ballarugues, / chiulets, juguetes, / *baceroletes*, / fluxes liçons / de chichs minyons» (*Spill*, 13594).

CPT.: *Beabà*.

*Abecs*, V. *acs* *Abegot*, V. *abella* *Abeixar* (*Spill*), variant alterada d'*ABUIXAR*

ABELLA, del ll. APĪCŪLA, diminutiu d'APIS íd., que en el llatí parlat de la baixa època s'usà cada cop més com a substitut d'APIS, i acabà per reemplaçar-lo del tot en les llengües romàniques de la Península i de França. □ 1.<sup>a</sup> doc.: S. XIII, Llull; *Costums de Tortosa*, 141, etc.

En l'Antiguitat, *apicula* tenia generalment valor diminutiu, però de vegades és ja una mera variant afectiva d'*apis*, com s'observa pel context d'algun passatge de Plaute (*Curc.*, v. 10) i va acabar per ser un veritable sinònim d'aquest, en virtut d'una tendència general del llatí familiar, veg. JBHofmann, *Lat. Umgangssprache*, § 129. Com que els *DAG*, *AlcM* i *DBal.* porten ja dades suficients, en matèria de doc. i d'acc. especials, em limitaré a anotar que en lloc d'*abella* la pron. vulgar local és en molts punts *bella* o *beia*, en particular a les Balears (incloent-hi Formentera, 1963),<sup>1</sup> però també a molts punts escampats del Principat (Cadaqués, p. ex., 1964) i del País Valencià (p. ex. a la Vall d'Ebo, 1963).

*Abell* 'eixam' [1405, context no ben clar en *AlcM*], avui *abèi* és més aviat conegut com a 'rusc', sentit que anoto segur, p. ex. en el Vallès (Gualba), la Costa Brava (Vidreres-Tossa, 1931) i Osona (Folgueroles, 1935); segons Griera, a Sant Hilari Sacalm anomenen *abey* el conjunt de les abelles quan són dins el rusc, reservant *eixam* per a les que l'abandonen (*BDLC* vii, 145); formació que té un paral·lel en el llgd. *abèl* (*TdF*), cf. oc. ant. *aranb* 'teranyina' i formes gallo-romàniques reunides per FEW (s. v. ARANEA, 1, 2). *Abellaire*. *Abellar* m. 'conjunt de ruscs' [S. XIII]: «colomers negú no trenc, ne *abeylars* atressí —ne les abeles dels *abeylars* d'algú encloure <no gos> en carabaçes— ja sia ço que fera natura sien» *Costums de Tortosa*, p. 141; continua avui usat en moltes localitats, amb gran difusió toponímica, però també com a mot usual i apellatiu: «hi ha per allà *abellar* ---», Castdlap (1961), «passareu per l'*abellà(r)* d'en Gasparó i ---» Molig (1960). +(A)*bellar* 'libar (les abelles)' eiv.: «garrufa *beidata* és la que ja ha estat libada per les abelles» (Is. Macabich, *Di. de Ibiza*, 5-II-1964, col. 3). +*Abellatge*, val.: és una mata silvestre de consistència semblant a la de la palla (és com una espècie de *sega(d)issa* —expliquen allí mateix—, s'assembla al que a la Costa de Llevant anomenem *fenaletes* i també a l'estepa negra), amb què fabricaven tradicionalment el «capús» o «caraputxo» (o sigui el capciró o capdamunt) dels bucs d'abelles; nom que sento amb moltes variants en algun punt del